

чи іншій сфері суспільного життя (наприклад, в освіті чи в Армії), бо ж це обов'язково пов'язане із виокремленням до рівня державної чи фаворизованої тієї чи іншої конфесії. Інші за цих умов будуть певною мірою обділені, а то й упосліджені. Серед останніх виявиться й іслам як релігія етнічних меншин. Зрозуміло, що такий стан не влаштовуватиме мусульманські спільноти, а це буде сприяти появі ґрунту для екстремістського ісламу.

Варто продумати також форми можливої матеріальної допомоги мусульманським громадам, насамперед у будівництві мечетей, підготовці в Україні для конфесії духовних кадрів. Останнє особливо важливо, бо ж, як засвідчує досвід, навчання в зарубіжжі молоді з України має дві вади. З одного боку, випускник закордонного медресе не знатиме мусульманських традицій вітчизняного ісламу, може зазнати впливу різних екстремістських вчень, а відтак після повернення вносиме різні колізії у відносно спокійне життя української мусульманської (в тому числі й кримської) умми. З другого боку, мусульманська молодь наша не має ще належної підготовки (зокрема – знання мов) і матеріальних засобів для навчання за кордоном (та й не всі звідти повертаються на вакантні місця імамів). То ж відкриття Кримським і Київським муфтїятами в Україні мусульманських університетів певною мірою вирішить кадрові проблеми спільнот України.

Під час закриття релігійних організацій в роки Радянської влади часто при цьому руйнувалися й культові споруди. Відтак реституцію церковного майна не можна зводити лише до передачі конфесіям наявних культових будівель. Держава мала б виплатити конфесіям вартість і зруйнованих об'єктів в таких розмірах, що давало б можливість їм вибудувати споруду попереднього її функціонального призначення. Тоді не прийшлося б релігійним спільнотам старцювати в пошуках спонсора чи то в Україні, а чи ж в закордонні.

10. ПЕРСПЕКТИВИ ПОШИРЕННЯ ОКУЛЬТИЗМУ І ПОЗАВІРОСПОВІДНОЇ МІСТИКИ

Розвиток України на її перспективу пов'язаний переважно із *просуванням до Європи*. Ми прагнемо трансформуватися відповідно до європейських стандартів. Це вимагає від нас толерантного ставлення до нетрадиційних релігій, повагу до інакомислення, захист позаконфесійних вірувань і різних нетрадиційних спільнот. На нас також впливають і *глобалізаційні процеси*, які створюють в Україні нові надпотужні організаційні, технічні й фінансові можливості для створення або запозичення нових вірувань – як з інформацією, що поширюється за

допомогою глобальних комунікаційних і банківських мереж, так і разом з іммігрантами, які у все більшій кількості прибувають та оселяються у нас.

Відтак, придивившись до їх специфіки і врахувавши тенденції розвитку, можна побачити (зрозуміло, з корегуванням на наші культурні особливості) перспективи поширення окультизму і позавіросповідної містики в Україні. Позакультова містика все частіше включається до існуючих формалізованих релігійних культів. В такий спосіб з'являються сприятливі умови для її поширення.

Становлення ринкових відносин в Україні спричинило бум *комерційного* окультизму. Для його поширення використовують новітні маркетингові технології. Це поширення подеколи виходить за межі наявних вірувань у надприродне. Орієнталістичні символи року (Собака, Свиня тощо) в умовах масової традиції дарування на Новий рік набули шаленої підтримки з боку промислових і комерційних структур у всіх країнах глобалізованого світу, в тому числі й в Україні.

Містика й окультизм мають також *комунікативну* базу розвитку. Розмови про астрологію, наприклад, підтримуються і сприймаються у нас так само вселюдно, як і розмови про погоду. Саме комунікативне поширення астропрогнозів створює водночас потенціал для їх комерціалізації.

Містико-окультні об'єднання перетворюються на бізнес-проекти (наприклад, Фонд Г.Грабового), хоча певні обмеження для взаємодії та інтеграції тут існують. Так, центри містико-окультних розваг (зокрема, Центр Сила Життя Косарева) включають до своїх програм тантризм, психологічні і психотерапевтичні тренінги, але не включають готів, сатаністів, каббалістів, чаклунів тощо.

Розвиток електронних ЗМІ й Інтернету потіснив, але не знищив книгу, яка у вигляді друкованої окультно-містичної продукції спирається для реклами і розповсюдження на ту ж саму світову мережу. До того ж, значна частина користувачів Інтернету шукає електронні варіанти тих самих книг і статей. Відтак знову спостерігається зростаючий попит на окультно-містичну книжкову продукцію, видрук її в різноманітних формах все більше зростає. Нею забиті книжкові магазини і ярмарки. Вона тематично переважає всі пропозиції київської книжкової Петрівки.

Комерційні видавництва пропонують найрізноманітнішу містико-окультну літературу. Так, лише видавництво "Софія-Київ" пропонує у своїх прайс-листках 500-800 подібних видань. Зокрема, тут знаходимо таких авторів як Коельйо ("Алхімік", "Відьма з Портобелло", "Щоденник мага", "Диявол і синьйорина Прим" та ін.), Стайн ("Кармінне зцілення"), Айхельберг ("Алхімія "Алхіміка""), Бах ("Кишеньковий довідник месії"), Вебстер Р. ("Згадування про минулі життя"), Гардинер ("Зміїний Грааль"), вже призабутого Денікіна "Ім'ям Зевса", Джордано ("Класична нумерологія"), Зунн ("Дух у комп'ютері"), Кастанеда, Лайтман ("Каббала: осягнення вищих світів", "Сутність науки каббала"), Лучінкин ("Діяння мага"), Опп, Ошо, Рампа Л., Саї Баба, Уотерс ("Ти – месія"), Говард

(“Містичний шлях до космічної сили”), а також різноманітні астрологічні календарі та астропрогнози тощо.

В Україні наявна також всезростаюча тенденція до міфологізації свідомості в різних формах. Так, активне нині захоплення нумерологією пов'язане саме міфологічною свідомістю. Ажіотаж підігрують й нумерологи. Так, вони, зокрема, заявляли, що восьме серпня 2008 року (це б то 08.08.08) для шлюбу підходить більше, ніж сьоме липня 2007 року. “Сім – це число таланту, везіння і вдачі. Але для шлюбу, - вважає “психолог-нумеролог” Діана Золотова, - мені здається, більше підійде надійність, яку дарує цифра вісім. Жінок вона робить спокійними й мудрими, а чоловіки під впливом цієї цифри починають багато заробляти”. Штучно створена шлюбна лихоманка примусила молодят шикуватися у черги на реєстрацію свого шлюбу саме в цей день ще з ночі і за рік до запису. Психологи вважають, що урочистий антураж, притаманній «щасливій даті», шкоди шлюбу не принесе. Проте ті, хто занадто вірить у могутність магії цифр, ризикують забути про більш важливі речі, зокрема про те, як будувати відносини після весілля без містичних сподівань. “Люди, котрі вірять у щасливе поєднання цифр, мають міфічну свідомість, вони вірять у казки, в чудеса, – пояснює психолог Марія Извольска. – І, як правило, їх впевненість у тому, що сімки або вісімки принесуть вдачу, живе тільки в день весілля. Через короткий проміжок часу настає звичайна "битовуха", і цифри тут уже не допомагають” [Семенова Анна, Бочарова Лариса. Разгадать знак "бесконечность" - <http://www.newizv.ru/>].

Спостерігаючи наявний цифровий ажіотаж, активно заперечують існування “щасливих” цифр різні християнські конфесії, зокрема представники православ'я. “Ті, хто беруть шлюб повинні розуміти, що поєднання цифр у свідоцтві із ЗАГСу не робить шлюб міцним, – заявив керівник служби комунікації Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського Патріархату священник Михайло Прокопенко. – Закликання допомоги Божої, зростання у взаємній любові, вміння наступити на горло власному егоїзму, почуття відповідальності, усвідомлення того, що чоловік і дружина одне для одного – єдині незамінимі люди, ось що є далеко більш важливим, ніж будь-яка примітивна нумерологія” [Там само].

Свій “внесок” у критику нумерології зробили й деякі православні фундаменталісти, які вимагають скасування ідентифікаційних номерів та штрих-кодів, адже у них може бути закодоване “число Диявола” – три шістки. Свого часу була здійснена шалена істерія навколо дати 06.06.06.

Останніми роками дослідники відзначають певну спорідненість сутності Бога та Інтернету. Адже навіть сам термін "релігія", що походить, як відомо, від латинського глаголу religio – "зв'язувати", робить ці поняття родинними феномену глобальної мережі, яка призначена, в першу чергу, для встановлення інформаційних зв'язків між суспільствами і окремими людьми.

Але справа навіть не в етимологічних коренях, які зближують Інтернет з віросповіданням. Як відзначає дослідник проблеми Роман Базаров, “за

історично короткий період свого активного розвитку віртуальний світ зумів створити особисте соціальне середовище, вельми близьке релігійному. Якщо прийняти за основу одну із самих розповсюджених культурологічних дефініцій Бога як джерела всього суцього і розглядати віру як необхідну умову досягнення вищої духовності, а релігію – як засіб залучення до нього, то важко не погодитись із твердженням, що для величезної армії сьогodнішніх мешканців єдиного сітьового простру саме Інтернет є головним святилищем, в якому сконцентровані всі їх духовні цінності й вірування і на якому зосередженні всі їх воістину релігійні прагнення. Саме єдиною дорогою для мільйонів і мільйонів цих людей до Бога став шлях через онлайн, за допомогою якого вони, як правило, і контактують зі всією оточуючою їх дійсністю” [Базаров Р. Духовные сферы сетевого бытия // Журнал "СІО". – 20.12.2005. – (<http://www.religare.ru/article24567.htm>)].

Віртуальний світ досить легко замінив реальний для значного прошарку людства. Але ще легше «світове павутиння» стало сурогатом світу потойбічного, надприродного. І в міфологізації Інтернету перед веде свідомість, яка схильна до окультизму і містики. В Інтернеті, як відомо, вже існують віртуальні підприємства, міста, кладовища. Тепер все це об'єднується у віртуальний Всесвіт, в якому проте можна заробляти цілком реальні гроші для земного існування.

Значна частина людей сьогodнішнього світу вже бере участь в реальних храмових богослужіннях рідше, ніж в онлайн-чатах і відеоконференціях. До Мережі звертаються зазвичай частіше, ніж до Біблії або будддйських сур. При цьому притаманна Інтернету анонімність в багатьох випадках робить віртуальне спілкування людини з будь-ким більш "інтимним" і бажаним для неї, ніж звичайна сповідь чи публічна молитва.

Відтак “нове століття породжує нові релігійні прояви і нові форми існування церкви. І принципово невірним, - як це слушно зауважує той же Р.Базаров, - було б уявлення про громадян всесвітньої інфокомунікаційної території як про людей абсолютно невіруючих і атеїстичних ледь не до войовничості. Жителям глобальної мережі в масі своїй притаманне вірити, але їх віра і їх духовність формуються насамперед самою Мережею” [Там само]. Проте їх вірування не мають звичайної для традиційних релігій визначеності і монолітності. Перед ведуть синкретичні вірування, політеїзм.

Разом із тим, в самій Мережі церкви знаходять нові можливості комунікацій з людьми і досить незвичайні форми і методи впливу на них. Так, англійський теолог Девід Гордон у своїй праці "Релігія і Інтернет" відзначає, що “відкритий доступ до релігійної інформації сприяє розвитку релігій, в основі яких лежить не догма, а особистісне відношення до божественного начала”. Пошук інформації в онлайні прирівнюється Д.Гордоном до пошуку істини [Там само].

У цьому зв'язку більшість представників релігійного фундаменталізму, відчувши ту загрозу, яка йде традиційній релігійності від Інтернету, висловлюють свою тривогу, яка переростає у протест проти необмеженої

свободи вибору із множини існуючих в Мережі віровчень, що їх представляє Інтернет кожному індивідууму. На їх думку, така свобода неодмінно приведе до деградації і повного зникнення у суспільстві релігійних почуттів. Проте більшість теологів і релігійних практиків приходять до висновку, що основні конфесійні рухи будуть реформуватися у гармонічній відповідності з базовими принципами розвитку суспільства і законами побудови Інтернет-мережі – демократичністю, відкритістю, інтерактивністю й альтернативністю.

Віртуальні храми і дистанційні парафії, аудіовізуальні проповіді і гіпертекстові першоджерела, баннери з ліками святих і спеціальний софт для інтерактивних медитацій, – така різноманітність мережевих релігійних послуг. А що же вже говорити про людей, які шукають свого Бога у Мережі?!

Характерним є те, що тон в сучасному релігійному Інтернеті нині задають все-таки не численні, маловідомі або підозрілі аферисти-містики, а впливові діячі церкви і авторитетні релігійні заклади та організації. Великі церкви нарешті зрозуміли серйозність захоплення віртуальними комунікаціями сучасною людиною і зрештою самі стали сповна використовувати свої організаційні, кадрові і фінансові ресурси для активної діяльності в Інтернеті.

Поле комунікацій з кожним роком стає все більш і більш напруженим, постійно удосконалюються технології передавання інформації. Проте релігійні комунікації не губляться в цьому всезростаючому глобальному потоці інформації. Навпаки, вони стають все більш вагомими і визначальними в розвитку світової історії. Відомий діяч московського православ'я Сергій Чаплін у своєму виступі на громадському форумі "Діалог цивілізацій" (Родос, жовтень 2004 р.) сказав, "що Православній Церкві необхідно більш чітко сформулювати своє відношення до світу масових комунікацій, до нової реальності, пов'язаної із зростанням швидкості інформаційного обміну з урахуванням богословських і пастирських аспектів цієї проблеми. Парадокс полягає в тому, що до цього часу не існує загально визначеного поняття інформації. І це попри те, що розмови про інформаційне суспільство йдуть вже 30 років. Більше того, у богословів повинен викликати серйозну стурбованість той факт, що деякі експерти в сфері глобалізації інформацію визначають винятково як властивість матерії. Якщо ми погодимося, що інформація - це тільки "властивість матерії", то інформацією в строгому смислі слова можна буде називати тільки матеріальні аспекти церковного життя. А значна частина людського досвіду, як досвіду містичного, виявиться за межами "інформаційного поля". Якими засобами тоді можлива комунікація, передача цього досвіду?" – у розпачі промовляє православний священик [Чаплин Сергей. Речь на общественном форуме "Диалог цивилизаций" // Журнал "СЮ". – 20.12.2005. – (<http://www.religare.ru/article24567.htm>)].

Вищесказане доводить, що православний богослов Чаплін виступає за визнання Інтернету нематеріальною містичною сферою, а відтак сприймає

його як місце існування релігійно-містичних одкровенень і обитель Бога. Безперечно, що більшість окултистів будуть з ним згодні.

У 1995 р. онлайн аналітична компанія Survey.net провела присвячене духовній тематиці опитування інтернет-аудиторії під час якого з'ясувалося, що не менше одного із десяти постійних візитерів Мережі періодично звертається до її послуг з питаннями і проблемами релігійного характеру. За даними цього дослідження, 66% користувачів Інтернету безумовно вірили у Господа, 56% були впевнені у реальність раю і пекла, 37% вважали віру важливішим фактором своєї особистої життєдіяльності, а майже 70% вважали, що релігія справляє позитивний і творчий вплив на суспільство.

За десять років, що минули, Інтернет змінився кардинально, його “населення” збільшилося у сотні разів, але позиції релігії і містики в ньому тільки помітно зміцнилися. В одних тільки Сполучених Штатах 64% громадян регулярно виходять зараз в онлайн для організації і забезпечення свого духовного буття: шукають релігійну літературу і музику, знайомляться з новинами церковного життя, домовляються про участь у богослужіннях тощо. Понад 40% з них відносять себе до християн. Разом з тим 85% усієї “онлайнної пастви” визнають рівноправ'я іновірців і вважають за необхідне поважати переконання прихильників чужих конфесій [Там само].

Таким чином, сучасна інформаційна революція призвела до багатьох змін в релігійно-церковній діяльності. Саме завдяки Інтернету та іншим новим інформаційним технологіям релігія та національна ідеологія можуть стати більш доступними для етноконфесійних груп. Відбувається і відповідна ломка стилю життя. Так, усі великі церкви України одна за одною створюють веб-сторінки, в тому числі навіть окремими громадами вірян.

Проте із самого початку у Інтернет-просторі домінували і домінують напіврелігійні об'єднання, більшість послідовників в яких – інтелігентна молодь, яка є переважно носієм окултно-містичного світогляду. За різними підрахунками половина інтелігенції схильні до таких вірувань.

Соціум України є системою суспільного співжиття людей, які відносяться до різних етнічних і конфесійних груп. В сучасних умовах швидкої трансформації українського суспільства актуальною проблемою є аналіз змін, які відбуваються як в соціумі в цілому, так і в окремих його групах. Однією з тенденцій сучасного спільнотного життя є утворення різноманітних груп з містико-окултним забарвленням для спілкування за інтересами. Інтереси ці - езотеричні, містичні, релігійно-духовні задовільняються віртуально або наочно за допомогою комунікативних тренінгів у мікрогрупах, а також спільного відпочинку. Передумовою їх організації і успішності діяльності є Інтернет.

Прикладом такої спільноти може бути клуб «Райдуга», який проводить етно-езотеричні фестивалі в Криму (Форос, мис Сарич), в Одесі і в Києві (Пуща Водиця). Рекламує клуб свою діяльність за допомогою сайту в Інтернеті і спеціальних листівок. Наприклад, програма фестивалю, що

проводився у Форосі в серпні 2007 р., включала в себе езотеричні практики, єдиноборства, психологічні тренінги, знайомства, ігри, майстер-класи, етно-музику, бубни, танці, пісні, ярмарок HandMade, FireShow та інше. Цю подію подають як «Клуб творчої самореалізації». [Електронний документ]. - www.raduga-klub.narod.ru; http://www.raduga-klub.narod.ru/festival_sarych_2007.html].

Позаконфесійне середовище має свої особливі механізми трансформації. Справа в тому, що коли українське суспільство залишилося сам на сам з безліччю своїх і глобальних проблем у важку епоху змін, то в сфері його духовної діяльності з'явилися великі прогалини. Неконсолідована політична влада розірвала на окремі шматки весь український соціум. Православ'я не справилося з роллю морального авторитету і ведучої ідеологічної сили суспільства, а відтак і саме опинилося в глибокій кризі.

Зміни і трансформація виявів релігійної духовності все ж таки залежить значною мірою від освіченості й цілеспрямованості діяльності лідерів. В минулих століттях при домінуванні ієрархічного управління в церквах процес трансформацій відбувався дуже повільно й майже непомітно. В сучасних умовах глобальної міжконфесійної конкуренції, переходу до горизонтального управління, до ринкових відносин в усіх сферах соціально-економічного життя країни різко збільшилося відставання релігійних організацій, в яких не відбуваються або відбуваються надто повільно відповідні зміни. Тепер, щоб не відстати від темпу й потреб життя потрібно також упроваджувати кардинальні, інноваційні за змістом проекти. Коли людей не влаштовують пропоновані їм традиційні моделі і норми спільнотного життя, вони починають шукати нові, які відповідали б їх інтересам, потребам і ментальності.

Чому люди шукають віру поза межами конфесій? Адже зміна світогляду – це результат значної духовної кризи. З вивільненням молоді від тиску догматизованою ідеологією, вона отримала можливість вільного вибору. Найчастіше їх приваблює вільний і жвавий обмін думками, який демонструють неорелігія, цікаві містико-окультні теорії і гіпотези. Тому одна з важливих причин кризи традиційних церков і швидкого розвитку нетрадиційних релігій в Україні полягає в системі тотального, авторитарного управління, яке існує в традиційних церквах, особливо в православ'ї. Структура релігійних організацій, система управління в них залишилися майже незмінними з часів феодалізму. Молоду людину це аж ніяк не приваблює, незважаючи на те, що то є традиція батьків.

Демократизація суспільного життя приводить в цілому до зростання напіврелігійних об'єднань і містико-окультних груп, фондів, центрів. З “індивідуалістичним бунтом” можна також пов'язувати схильність молоді до нетрадиційних релігій і вірувань.

В умовах перехідного періоду і становлення ринкових відносин зростає навантаження на особу. Відповідно збільшується потреба компенсувати напругу в ірраціональній сфері. Цим також може бути пояснена тяга сучасної

людини в особистому житті до сфери позакультової містики, до містико-окультних груп, де домінує ірраціоналізм.

В часи перебудови п'ятнадцять років тому також інтелігентна молодь тягнулася до ірраціоналізму. Проте в той час розпаду СРСР і Чорнобильського шоку інтелігенція, як і в часи С.М.Булгакова спрямувала вектор свого духу на “напружене шукання Граду Божого, прагнення до виконання волі Божої на Землі, як на небі”. Інтелект невдоволеної молоді шукав духовність із зовсім відмінними від християнства парадигмами – на Сході. Проте суттєві, кардинальні зміни в структурі релігійної духовності не відбулися. Для значного поширення релігійної духовності Східної орієнтації потрібен відповідно зорієнтований усталений фундамент – глибоко усвідомлені і засвоєні часто навіть надто складні східні вчення. Для досягнення хоча б частини невичерпного джерела східної мудрості й містики потрібне величезне вольове зусилля протягом багатьох років. До того ж, у нас відсутнє постійне оточення одновірців і в сім'ї, і на роботі. В такому разі для створення умов духовного росту неофітам могла допомогти зовнішня воля. Однак релігійні організації Сходу практично не займаються прозелітизмом і місіонерством, бо це не характерно для політеїстичних релігій. До того ж ті країни, звідки ці вчення прийшли в Україну, економічно неспроможні активно транслювати свою релігійну культуру в далеке щодо них зарубіжжя.

Відомі лише два таких приклади із створення своїх релігійно-духовних осередків: рух “Харе Крішна” та “Аум Сінрікьо”. Обидві організації пропонували нам орієнталізований релігійний товар західного зразку для колоніальних ринків: яскравий, красиво упакований, проте покручений і неповноцінний. Зрозуміло, що усталена східна релігійна духовність на викривленій свідомості та з нестійкою волею на українських теренах не сформувалась. Проте східна духовність виступає базовою у багатьох випадках появи і функціонування позакультової містики.

Яким же чином відбувається консолідація прихильників того або іншого містичного вчення? На перший погляд різні містико-окультні неформальні групи і організації здаються розрізненими, незалежними, такими, що діють на свій страх і розсуд. Проте ми водночас бачимо, як легко і вправно вони взаємодіють між собою, допомагають одна одній.

Проте найміцніші канали їх взаємодії все ж не ідеологічні. Матеріальний інтерес й економічна доцільність беруть гору. Хоча певні обмеження для взаємодії та інтеграції існують. Так, центри містико-окультних розваг (скажімо, Центр Сила Життя Косарева) включають до своїх програм тантризм, психологічні і психотерапевтичні тренінги, але не включають готів, сатаністів, каббалістів, колдунів тощо.

Головний еквівалент – фінансовий успіх. Тому вони також пропонують послуги масажу, сауни, здають приміщення під семінари і тренінги тощо.

Свою допоміжну функцію відіграють друковані ЗМІ, особливо рекламні газети та листівки. Таким чином, ЗМІ організують весь процес комунікації і створюють в такий спосіб своєрідні неформальні організації, які надають населенню певні містико-окультні послуги. Саме ЗМІ, спираючись на свій насамперед комерційний інтерес, створюють єдине поле позакультової містики, де подеколи дивовижно співіснують сатаніти, кабалістики, неоязичники, екстрасенси, реріховці, тантрики, прихильники Даніїла Андрєйова й Михайла Булгакова тощо. Саме комунікативно-інтегративна функція глобалізованих ЗМІ створює феномен всезагального інтересу до Дена Брауна і чаклунства Гаррі Потера, до НЛО й Нессі і т.п. .

Володарі Інтернет-ресурсів часто стають координаторами таких віртуально утворених, але реально діючих організацій. Проте в наш час прихильники ірраціонального способу мислення уже не задовольняються індивідуальним світоспогляданням або колективними езотеричними практиками. Вони прагнуть до визнання їх підходів новою науковою парадигмою. І не тільки визнання. Ірраціоналісти настирливо домагаються ще й викладати свої окультні курси для студентської молоді.

Проглядається тенденція наукової інституалізації окультизму і позавіросповідної містики. Деякі автори намагаються використати науковий підхід до вивчення містицизму не тільки як культурного феномену, а й методології містико-окультного пізнання. Так, викладачі Слов'янського державного педагогічного університету В. Мельник та Е. Левченко виступають із закликом прагнути осягнути за допомогою окультизму таїну, що існує “на вищому шаблі свідомості”. Вони твердять, що “сама езотерична філософія віддзеркалює по-істинному дійсність та свідчить про призначення людини в ієрархічності світобудови” [Мельник В.В., Левченко Е.М. Трансцендентність окультизму в ієрархічності побудови світу. – [Електрон. документ. - (www.iai.gov.ua/_u/iai/dtp/CONF/13/articles/sec1/st)].

В.Мельник умовно вирізняє чотири підходи до вивчення містицизму, які склалися за останні півтора століття, а саме:

1) Наукові антропологічні дослідження, що стосуються феноменології та класифікації містичного досвіду, а також дослідження містицизму як культурного феномену. Автори їх - К.Дю Прель, В. Джеймс, К. Юнг. С. Гроф, М. Еліаде, С. Хорунжий тощо.

2) Дослідження безпосередньо в самій окультно-містичній сфері, яка не обмежується рамками методології наукового пізнання для обґрунтування своїх висновків, що спираються як на наукові пізнання, так і на погляди, що є традиційними в певних містичних школах, а також замовленні особистим містичним досвідом. Представники напряму - Еліфас Леві, А. Кірхер, В. Шмаров, О. Блаватська, А. Брезент, Р. Снайдер, Х. Аргуельс, Е. Мулдашев, Е. Мердок.

3) Філософські концепції, ґрунтовані на конкретних ортодоксальних релігійних та містичних схемах або таких, що знаходяться під їхнім впливом. До представників концепції В. Мельник відносить, перш за все, російську

християнську філософію (Вл. Соловйов, С. Франк, Н. Лоський, П. Флоренський, С. Булгаков, М. Бердяєв), О. Лосєва, американський трансценденталізм (Р. Емерсон, Г. Торо, Д. Ріплі та ін.), індійську релігійну філософію Свами Вівекананди та Шрі Ауробіндо, а також буддизм Несіді Кетаро та дзен-буддизм Дайсецу Судзукі.

4) Системи, основу яких складає опис та аналіз особистого містичного досвіду їхнього автора. Тут названі праці К.Кастанеди та описи М. Харнера, Д. Лінн, Х. Х'юз-Колеро та ін. Це - свого роду досвід залучення до таємниць шаманського знання.

Яким же саме підходом користується сам В.В. Мельник? У його статті наводиться п'ять положень “парадигми духовної практики” С. Хоружего, який за класифікацією автора віднесено до першого наукового підходу. Але потім він розлого описує буддизм, даосизм. Таким чином В. Мельник сам окреслив “загальні риси ортодоксальних релігійно-містичних систем” і зосередився на “розвитку містичних ідей у містичному християнстві М. Бердяєва” [Там само. - С. 165].

Згадує В.В. Мельник у своїй праці і К. Ясперса, але мимохідь, лише у порівнянні з М. Бердяєвим. Проте у самого К. Ясперса є багато повчальних думок щодо окультно-містичних “наук”. Філософ свого часу звернув увагу на те, що “марновірство, яке протистоїть науці, приймає, в свою чергу, форму науки як справжньої науки на відміну від шкільної науки. Астрологія, вигнання хвороб заклинаннями, теософія, спиритизм, яснобачення, окультизм тощо привносять туман у нашу епоху. Ця сила сьогодні зустрічається у всіх партіях і світоглядно виважених точках зору; вона подрібнює будь-де субстанцію розумного буття людини. Те, що лише деякі люди отримують – аж до їх практичного мислення - справжню науковість, є явище самотуття, яке зникає. Комунікація стає неможливою в тумані цього марновірства, що вносить розлад і знищує можливість як справжнього знання, так і дійсної віри” [Ясперс К. Философская вера // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991. – С. 373].

На тлі цієї боротьби з'являються в деяких навчальних закладах викладачі, які закликають не просто переглянути «старий курс філософії», а й викладати езотеричні та окультні науки студентам. Вони прагнуть наповнити майбутніх педагогів “філософською езотеричною культурою”, бо ж, на їх думку, “естетичні та наукові знання не можуть зіграти таку велику роль в житті людини, як утаємничені (трансцендентні) знання” [Там само]. Гадаємо, що ці педагоги викладати студентам філософію езотеріки будуть так, як це й роблять всі окультисти – через безпосереднє спілкуватися з надприродними силами “за допомогою магічних обрядів, таємних ритуалів” [Релігієзнавчий словник. – К., 1996. – С. 196-197].

Апологети окультизму намагаються подати свій світогляд тільки в позитивному вигляді. Вони вважають, що пізнаючи свою сутність, можна зрозуміти навколишній світ “за допомогою окультизму. Ми слово «окультизм» відчуваємо як щось погане, зле, але це перш за все Великий

Розум, інтуїція, внутрішній голос, таємна сила”. Певно що “*перш за все*” це з їх точки зору. Але тут проглядається і “по друге”. Саме цей «інший підхід» аналізу “*інтуїції, внутрішнього голосу, таємної сили*” вже розроблено і успішно використовується психоаналізом. Саме він прагне розкривати ті самі темні сторони таємної сили підсвідомості, яка приховує багато злого і поганого. Хто ж захистить окультиста від поганого у потойбічних містичних мандрах? На думку Мельника В.В. та Левченко Е.М. потрібно в усьому покласти на Бога або Абсолют, які “*регулюють співвідносність зла у Всесвіті, захищають його від надмірної тотожності*”.

Такий підхід надає “наукову” індульгенцію шахрайству свідомих містифікаторів типу Г.Грабового, окульти розвідки стали ідеологічною ширмою тоталітарних сект типу Аум Сінрікь. В умовах ідеологічної і державної нестабільності в Україні такі “наукові” розвідки сприяють дестабілізації суспільної свідомості.

Окультизм також показує світ як одухотворений організм, усі сили якого перебувають у неперервному русі. Відтак, з точки зору окультизму, «у світі немає нічого мертвого». Саме так, згідно з уявленнями окультистів, “оживає” мертвий світ. На таких припущеннях будується практична діяльність численних цілителів та містико-окультичних угруповань. Деякі з них, як, наприклад, Григорій Грабовий, послідовники якого активно діють в Україні, запевняють, що повертають людей з “світу мертвих”. Але вдаються вони до цього «оживлення» заради великих грошей, а не для просвітлення людської душі чи зростання духовності в нашому світі.

Постмодерністський підхід сучасних шукачів окультичної науки виглядає вже занадто плюралістично. У своїй аргументації вони активно звертаються до будь-кого з мислителів, навіть до художньої літератури. Вказані вище викладачі Слав’янського педуніверситету твердять, що “немає нічого фантастичного, містичного, є лише реальне та ідеальне. Дозволимо собі сказати, що ієрархічність світобудови – це світ тіней, у яких ніколи не зрозумієш, хто виконує головну роль, бо так чи інакше ієрархічність існує в нас і в нашому житті. Відтак трансцендентність окультизму в ієрархічності світобудови має як теоретичне, так і практичне значення. Ми можемо це побачити у творах М. Булгакова, А. Рембо, М.В. Гоголя, О. Кобилянської, Лесі Українки” [Мельник В.В., Левченко Е.М. Трансцендентність окультизму в ієрархічності побудови світу].

Дійсно, у художній творчості ми зустрічаємо багато фантазії і містики, але це не аргументи для подання своїх наукових розмірковувань за істину. Взірцем саме наукових пошуків у авторів представлені дослідження М. Ладигенського «Надсвідомість і шляхи її осягнення», В. Шмакова «Закон синархії», О.П. Блаватської «Голос безмовля», Евеліна Андерхілла «Містицизм». Відтак окульти філософи закликають повернути науки до свого вихідного стану, до окультизму, щоб швидко і без складних наукових роздумів “*з’ясувати призначення людини в ієрархічності світобудови*”.

Відомий російський релігієзнавець З.А. Тажуризіна визначає, що “в гносеологічному плані містика в неадекватній формі віддзеркалила прагнення людства до володіння абсолютною істиною. Містик прагне отримати миттєве знання щодо всіх речей відразу, оминаючи багатоступеневий природний шлях пізнання, відчутти свій нерозривний зв'язок з першосутністю світу або з позамежевими явищами. Він не довіряє почуттю і розуму й підносить до абсолюту факт обмеженості розуміння світу людиною” [Тажуризіна З.А. Містика, мистицизм // Религиоведение/Энциклопедический словарь. - С. 642].

В наш час позаконфесійні вірування і, відповідно, містико-окультна духовність активно змінюються. Секуляризація усіх напрямків суспільного життя звужує сферу сакрального. Багато з функцій релігії відходять на задній план. Однак актуалізуються функції забезпечення особистості причетністю до абсолютних цінностей, до загальнолюдських норм моральності. Відповідно, зростає потреба в новому осмисленні трансцендентного.

У сфері духовності відбуваються зміни на індивідуальному рівні в напрямку прийняття на себе більшої відповідальності до рівня і характеру своєї релігійності. Все це призводить і до якісних змін в позарелігійній духовності. Становлення світогляду сучасної молоді, її релігійний пошук стає більш вільним, але й більш сприйнятливим до різних видів окультизму й містики.

11. КОНФЕСІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ РЕЛІГІЙНИХ РЕАЛІЙ

Порівняймо карту релігій світу і карту релігійної мережі України. Перше, що кидається в очі, то це наявність на нашій карті (може лише в іншому відсотковому вимірі) майже всіх тих конфесій, які є на першій. У нас в Україні практично відсутні якісь свої, наші власні релігійтвори. Хіба що можемо похвалитися своїм Великим Білим Братством. А відтак всі релігійні течії (починаючи з доби хрещення України-Русі) до нас привнесені із-за кордону, а тому й не є в повному розумінні цього слова виявом нашої етнічної ментальності. Вони – або пристосовані до неї, або ж існують як щось випадкове, чуже у нашому житті. Згадаймо хоч би крішнаїтів, які в своїх тхоті та сарі виходять на наші засніжені вулиці, оспівують Ганг і пропонують нам, українцям, як священну, його воду. При тому у нас є свій національний одяг, свій рідний Дніпро-Славути. Згадаймо те ж християнство, яке, пристосовуючись до нашої дійсності, замінило пальмові гілки, які кидали під ноги Ісусу, коли він в'їздив до Єрусалиму, на вербові. Та й багато чого іншого воно взяло для себе від передуючого українського язичництва, своєрідно асимілювавши його.